OLIY TA’LIM BITIRUVCHILARI BANDLIGI SIFATI BARQAROR RIVOJLANISHNING INSON KAPITALI OMILI SIFATIDA

Suleymanova Shoira Alavxanovna
Xalqaro Nordik Universiteti
“Iqtisodiyot va biznesni boshqarish” kafedrasi dotsenti
e-mail: sh.suleymanova@nordicuniversity.org
Ochilova Sarvinoz Otabek qizi
Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar yo‘nalishi talabasi
e-mail: sarvinozochilova26@gmail.com

Annotatsiya. Ta’lim sifatini ta’minlash milliy agentligining “Bitiruvchilar sifati indeksi” natijalari asosida oliy ta’lim bitiruvchilarining mehnat bozoridagi holati tahlil qilingan. 170 ta oliy ta’lim tashkilotini 2024/2025 o‘quv yilida tamomlagan 249 432 nafar bitiruvchi ma’lumotlari ko‘rib chiqilib, ularning o‘rtacha rasmiy daromadi respublika bo‘yicha o‘rtacha nominal ish haqining qariyb 72 foiziga teng ekani va oxirgi olti oyda barqaror band bo‘lganlar ulushi 42,9 foizni tashkil etgani aniqlangan. Bandlik sifatini oshirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: barqaror rivojlanish, inson kapitali, oliy ta’lim, bitiruvchilar bandligi, bitiruvchilar sifati indeksi, mehnat bozori.

Kirish

Barqaror rivojlanish sohasidagi xalqaro kun tartibida ta’lim va bandlik bir-biridan ajralmas maqsadlar sifatida qaraladi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan 2015 yilda qabul qilingan 2030 yilgacha bo‘lgan kun tartibida sifatli ta’lim 4-maqsad, munosib mehnat va iqtisodiy o‘sish esa 8-maqsad sifatida belgilangan[1]. Bu ikki maqsad oliy ta’lim bitiruvchilarining mehnat bozoriga qanchalik muvaffaqiyatli kirishida bevosita kesishadi, chunki ta’limga qilingan xarajat faqat bitiruvchi malakasiga mos va barqaror ishga ega bo‘lgandagina iqtisodiy natija beradi. Shu sababli ko‘plab mamlakatlarda oliy ta’lim tashkilotlari faoliyati qabul qilingan talabalar soni bilan emas, bitiruvchilarning ishga joylashish tezligi, daromadi va bandligining barqarorligi bilan baholanmoqda.

[1]Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. A/RES/70/1. – New York: United Nations, 2015. – 35 p.

O‘zbekistonda bu yondashuv 2026 yilda amaliy shaklga keldi. Prezidentning 2026 yil 10 apreldagi farmoniga muvofiq “Bitiruvchilar sifati indeksi” joriy etilib, Ta’lim sifatini ta’minlash milliy agentligi 170 ta oliy ta’lim tashkilotini tamomlagan 249 432 nafar bitiruvchining mehnat bozoridagi natijalarini tahlil qildi[2]. Oliy ta’lim vaziri 2025/2026 o‘quv yili bitiruvchilarining 70 foizi ish bilan ta’minlanganini va yil yakuniga qadar bu ko‘rsatkichni 100 foizga yetkazish maqsad qilinganini ma’lum qilgan. Tezisning maqsadi indeks natijalari asosida bitiruvchilar bandligi sifatini baholash va uni oshirish yo‘nalishlarini asoslashdan iborat.

Asosiy qism

Bandlik darajasi qaysi ko‘rsatkich bilan o‘lchanishiga qarab turlicha ko‘rinadi. Indeks platformasida ta’limni davom ettirayotgan, harbiy xizmatdagi, bola parvarishi ta’tilidagi va xorijiy fuqaro bo‘lgan bitiruvchilar chiqarib tashlanganidan keyingi sof bandlik ulushi 83,0 foiz deb ko‘rsatilgan[3]. 114 ta oliy ta’lim tashkiloti va 242,6 ming bitiruvchi bo‘yicha sakkiz oylik kuzatuvga asoslangan dastlabki hisobda bandlik darajasi 75 foiz bo‘lgan[4], ya’ni yakuniy ko‘rsatkich undan 8 foiz punkt yuqori chiqqan. Vazir e’lon qilgan 70 foizlik ko‘rsatkich bilan farq esa 13 foiz punktga yetadi, bu hisob bazasi va davrlar turlicha ekanidan dalolat beradi. Ishga joylashishning o‘rtacha muddati yakuniy ma’lumotda 2 oy 27 kunni tashkil etib, dastlabki hisobdagi 2 oy 1 kundan 26 kun uzun bo‘lgan. Muallif fikricha, ko‘rsatkichlarning ta’rifi va qamrovi yagona hujjatda aniq berilmasa, bandlik natijalarini yillar bo‘yicha qiyoslash qiyinlashadi.

Bandlikning miqdoridan ko‘ra uning sifati muhimroq masala hisoblanadi. Platforma ma’lumotiga ko‘ra, oxirgi olti oyda barqaror band bo‘lgan bitiruvchilar ulushi 42,9 foizni tashkil etgan[5], holbuki dastlabki hisobda kamida to‘rt oy barqaror ishlaganlar ulushi 60,1 foiz edi. Mulkchilik shakli bo‘yicha bu ko‘rsatkich xorijiy universitetlar filiallarida 49,8

[2]O‘zbekistonda OTM bitiruvchilarining o‘rtacha daromadi 4,9 mln so‘mni tashkil etmoqda: yangi indeks natijalari [Elektron resurs] // Gazeta.uz. – 2026. – 14 sentyabr. – URL: https://www.gazeta.uz/oz/2026/09/14/bitiruvchilar-bandligi/ (murojaat sanasi: 17.09.2026).
[3]Bitiruvchilar sifati indeksi. Milliy platforma [Elektron resurs] // Ta’lim sifatini ta’minlash milliy agentligi. – URL: https://bsi.nqaae.uz/ (murojaat sanasi: 17.09.2026).
[4]OTM bitiruvchilarining o‘rtacha maoshi 5,1 mln so‘mni tashkil etdi [Elektron resurs] // Spot.uz. – 2026. – 19 iyun. – URL: https://www.spot.uz/oz/2026/06/19/average-salary (murojaat sanasi: 17.09.2026).
[5]Bitiruvchilar sifati indeksi. Milliy platforma [Elektron resurs] // Ta’lim sifatini ta’minlash milliy agentligi. – URL: https://bsi.nqaae.uz/ (murojaat sanasi: 17.09.2026).

foiz, nodavlat oliy ta’lim tashkilotlarida 46,7 foiz, davlat oliy ta’lim tashkilotlarida 42,1 foizga teng bo‘lib, xorijiy filiallar davlat oliygohlaridan 7,7 foiz punkt yoki 1,18 baravar ustun turadi (muallif hisobi). Bitiruvchilarning o‘rtacha rasmiy oylik daromadi 4,9 mln so‘m bo‘lib, 2026 yil birinchi choragidagi 6 mln 825,9 ming so‘mlik o‘rtacha nominal ish haqining 71,8 foiziga teng[6]. Bu farq qisman bitiruvchilarning tajribasiz boshlang‘ich lavozimlarda ishlashi bilan izohlanadi, biroq rasmiy bo‘lmagan bandlik indeksda aks etmagani sababli haqiqiy daromad darajasi haqida qat’iy xulosa chiqarish mumkin emas. Qisqa muddatda past barqarorlik yosh mutaxassislarning tez-tez ish almashtirishiga olib keladi, uzoq muddatda esa ta’limga kiritilgan investitsiyaning qaytimini pasaytiradi.

Ta’lim yo‘nalishlari va hududlar kesimida farqlar yanada yaqqol ko‘rinadi. Dastlabki natijalarda eng yuqori o‘rtacha ish haqi biznes va boshqaruv yo‘nalishida 8,5 mln so‘mni, huquqda 7,3 mln so‘mni, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarida 6,8 mln so‘mni tashkil etgan, indeks bo‘yicha esa matematika va statistika 69,6 ball, ta’lim 66,7 ball bilan yetakchilik qilgan[7]. Demak, biznes va boshqaruv bitiruvchilarining daromadi o‘sha hisobdagi 5,1 mln so‘mlik o‘rtacha daromaddan 1,67 baravar yuqori. Hududlar bo‘yicha eng yuqori indeks Navoiy viloyatida 62,5 ball, eng pasti Qoraqalpog‘iston Respublikasida 49,5 ball bo‘lib, ular orasidagi farq 13,0 ballni yoki 1,26 baravarni tashkil etadi, bitiruvchilar eng ko‘p bo‘lgan Toshkent shahrida esa indeks 60 ballga teng[8]. Navoiy viloyatining yetakchiligini yirik sanoat korxonalarining mahalliy kadrlarga talabi bilan bog‘lash mumkin, ammo bu bog‘liqlik alohida tadqiqotda tasdiqlanishi lozim. Qoraqalpog‘istondagi past natija esa hududiy mehnat bozorining torligi bitiruvchilar sifatiga bevosita ta’sir qilishini ko‘rsatadi.

Tahlil natijalari asosida bir qator amaliy takliflar ilgari suriladi. Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi davlat buyurtmasi asosidagi qabul kvotalarini taqsimlashda yo‘nalishlar bo‘yicha barqaror bandlik ko‘rsatkichini hisobga olsa, mehnat bozorida talab past bo‘lgan yo‘nalishlarga ortiqcha qabul qisqaradi. Qoraqalpog‘iston va indeksi past

[6]OTM bitiruvchilarining o‘rtacha maoshi 5,1 mln so‘mni tashkil etdi [Elektron resurs] // Spot.uz. – 2026. – 19 iyun. – URL: https://www.spot.uz/oz/2026/06/19/average-salary (murojaat sanasi: 17.09.2026).
[7]OTM bitiruvchilarining o‘rtacha maoshi 5,1 mln so‘mni tashkil etdi [Elektron resurs] // Spot.uz. – 2026. – 19 iyun. – URL: https://www.spot.uz/oz/2026/06/19/average-salary (murojaat sanasi: 17.09.2026).
[8]OTM bitiruvchilari sifati indeksi: qaysi hududda bitiruvchilar ko‘proq daromad topmoqda? [Elektron resurs] // Yuz.uz. – 2026. – URL: https://yuz.uz/uz/news/otm-bitiruvcilari-sifati-indeksi-qaisi-ududda-bitiruvcilar (murojaat sanasi: 17.09.2026).

bo‘lgan boshqa hududlardagi oliygohlar mahalliy ish beruvchilar bilan amaliyot va ishga joylashtirish shartnomalarini tuzuvchi karyera markazlarini kuchaytirsa, bitiruvchilarning ishga joylashish muddati qisqaradi. Ta’lim sifatini ta’minlash milliy agentligi indeks metodikasini, jumladan bandlik ta’riflari va rasmiy bo‘lmagan bandlikni baholash usulini ochiq e’lon qilsa, natijalarning ishonchliligi va qiyoslanishi oshadi.

Xulosa

O‘tkazilgan tahlil “Bitiruvchilar sifati indeksi” oliy ta’lim natijalarini mehnat bozori ko‘rsatkichlari orqali o‘lchashga imkon beruvchi yangi vosita bo‘lganini ko‘rsatadi. Uning birinchi yakuniy natijalari sof bandlik 83,0 foizga yetganini, ammo barqaror bandlik 42,9 foiz bilan cheklanganini va bitiruvchilar daromadi o‘rtacha ish haqining qariyb 72 foiziga teng ekanini ko‘rsatdi. Yo‘nalishlar va hududlar o‘rtasidagi farqlar oliy ta’lim tizimini mehnat bozori talabiga moslashtirish barqaror rivojlanishning inson kapitali bo‘yicha asosiy vazifalaridan biri ekanini tasdiqlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. A/RES/70/1. – New York: United Nations, 2015. – 35 p.

2. O‘zbekistonda OTM bitiruvchilarining o‘rtacha daromadi 4,9 mln so‘mni tashkil etmoqda: yangi indeks natijalari [Elektron resurs] // Gazeta.uz. – 2026. – 14 sentyabr. – URL: https://www.gazeta.uz/oz/2026/09/14/bitiruvchilar-bandligi/ (murojaat sanasi: 17.09.2026).

3. Bitiruvchilar sifati indeksi. Milliy platforma [Elektron resurs] // Ta’lim sifatini ta’minlash milliy agentligi. – URL: https://bsi.nqaae.uz/ (murojaat sanasi: 17.09.2026).

4. OTM bitiruvchilarining o‘rtacha maoshi 5,1 mln so‘mni tashkil etdi [Elektron resurs] // Spot.uz. – 2026. – 19 iyun. – URL: https://www.spot.uz/oz/2026/06/19/average-salary (murojaat sanasi: 17.09.2026).

5. OTM bitiruvchilari sifati indeksi: qaysi hududda bitiruvchilar ko‘proq daromad topmoqda? [Elektron resurs] // Yuz.uz. – 2026. – URL: https://yuz.uz/uz/news/otm-bitiruvcilari-sifati-indeksi-qaisi-ududda-bitiruvcilar (murojaat sanasi: 17.09.2026).